

Животенко Леся,

м. Київ, Україна

УДК 373.2.016:[37.015.311]

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ АРТ-МЕТОДІВ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ГУРТКА «ВЕСЕЛА КАРУСЕЛЬ» У КПДЮ)

Раскрыты педагогические приемы арт-методов для развития эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста. Подана программа их обучения во внешкольных учебных заведениях, а именно – на примере работы кружка «Веселая карусель» при Дворце детского творчества города Киева. Целью каждого занятия является своевременное и эффективное развитие важных психических процессов, от которых зависит становление творческой активности ребенка, улучшение социальной адаптации.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, одаренный дошкольник, обучение, арт-методы.

The article deals with pedagogical techniques of art methods for the development of emotional intelligence of pre-school children. The program of their training in extracurricular educational institutions is presented on the example of the educational circle “Merry Carouse” at the Palace of Children's Art in Kyiv. The aim of each session is a timely and effective development of important psychological processes that affect the formation of creative activity of a child, the improvement of social adaptation.

Key words: emotional intelligence, gifted preschooler, education, art methods.

Проблема успішної соціалізації та реабілітації особистості в суспільстві є більш актуальною на цьому етапі розвитку освіти. Зважаючи на її соціальну й психолого-педагогічну значущість важливо впроваджувати арт-терапію як інноваційну технологію з розвитку емоційного інтелекту дошкільників.

Розвиток особистості – це послідовні якісні зміни свідомості та поведінки особистості від народження й до кінця життя, становлення людини у ролі суб'єкта культури та життєтворчості.

Психологічний супровід освітнього процесу в Київському Палаці дітей та юнацтва полягає у сприянні ефективній реалізації вікових та індивідуальних можливостей вихованців для гармонійного особистісного розвитку, тобто у створенні умов для досягнення навчально-виховних цілей та завдань.

Заняття у Палаці дають можливість гармонійно виховувати види ціннісних ставлень особистості. У формуванні ціннісних ставлень учитель враховує вікові особливості дітей та має використовувати їх, як індикатори формування особистості.

Сьогодні у відділі розвитку позашкільної освіти (ВРПО) налагоджено системну навчально-виховну діяльність, яку реалізують через освітні програми для дітей та молоді віком 5–21 року. Для дошкільників це програма «Весела карусель» – заняття розвивального характеру, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту обдарованих дітей та проектування індивідуального освітнього маршруту засобами арт-методів.

У науково-педагогічному розумінні арт-терапія – це турбота про емоційний стан і психологічне здоров'я дитини. Методи арт-терапії допомагають виявити творчий потенціал кожної дитини та знайти ресурс для подальшого розвитку. Разом з тим дитина у більшості випадків має труднощі з вербалізацією власних проблем і переживань. Арт-терапія покликана допомогти дитині подолати свої психологічні проблеми, відновити емоційну рівновагу чи усунути порушення поведінки. Арт-терапія – це використання засобів мистецтва для передачі почуттів та інших проявів психіки дитини з метою зміни структури її світовідчуття.

Серед арт-методів, що ми використовуємо у діяльності з дошкільниками необхідно назвати такі: робота з манкою, пластиліном, глиною, солоним тістом, аплікація з природних матеріалів, малювання долонями, пальчиками, паличками, робота зі солоним тістом, покидьковим матеріалом, казки, ляльковий театр, інсталяція, кола жування, робота з тілом.

Програма охоплює сфери життєдіяльності дошкільників та містить такі модулі: «Я та моє тіло», «Я та моя мова», «Я та мої емоції», «Я та Я», «Я й інші», «Я та моя сім'я». Таким чином, вона є індивідуальним освітнім маршрутом обдарованих дошкільників.

Дошкільний вік – це важливий період розвитку особистості дитини, її обдарованості, тому важливо сприяти своєчасному та ефективному розвитку важливих психічних процесів, від яких залежить становлення творчої активності дитини, покращення соціальної адаптації, сприяння формуванню емоційної зрілості, що виявляється в певній емоційній стійкості дитини, здатності адекватно реагувати на ситуації та події, орієнтуватися в настроях та станах інших людей, контролювати власну емоційну поведінку, утримуватися від імпульсивних проявів.

Життя дошкільника характеризують відносна свобода, відсутність серйозних обов'язків, любляче та турботливе відношення до нього оточуючими. Взаємини з дорослими та однолітками малюк будує на інтимно-емоційних контактах. Знання, дії, здібності мають загальний характер, а не конкретно спрямовану мету.

Дошкільник здатний орієнтуватися у назвах та специфічних проявах основних емоцій людини: інтересу, радості, подиву, горя, гніву, огиди, презирства, страху, сорому, провини. Він встановлює зв'язки між життєвими подіями, переживаннями людини та виразом обличчя, поведінкою. Дитина стає більш сприйнятливою до власних переживань та станів, адекватно реагує на слова, дії, вчинки інших, може стримувати власну імпульсивність та агресію. Для обдарованих дітей – це важливі та суттєві навички.

Програма «Весела карусель» призначена для занять з дошкільниками 5–6 років у позашкільному навчальному закладі. Її мета – сприяти своєчасному та ефективному розвитку важливих психічних процесів, від яких залежить становлення творчої активності дитини, покращення її соціальної адаптації.

Основна мета програми полягає у тому, щоб своєчасно почати формування у малят умінь та навичок ефективної емоційно-комунікативної поведінки, допомогти дошкільнику віднайти баланс (узгодженість) між життєво необхідними знаннями, вміннями, навичками і його особистими потребами, інтересами, бажаннями, прагненнями, планами тощо.

Завдання програми (за структурою занять)

Інформаційно-мотиваційні завдання:

- розширити знання про наявність у людини позитивних та негативних емоцій (радість, вдячність, подив, інтерес, смуток, сором, страх, гнів);
- розширити знання про фізичні прояви позитивних та негативних емоцій (мімічні, сенсорно-рухові, звукові тощо);
- ознайомити дітей з призначенням емоційних виразів у спілкуванні з іншими особами (наприклад, між дітьми та дорослими);
- ознайомити дітей з наслідками невміння адекватно виражати, передавати власні емоції;
- спонукати дітей розпізнавати різницю між почуттями та вчинками.

Навчальні завдання:

- навчати розрізняти, пізнавати, поділяти та адекватно називати емоційні прояви інших людей у своєму оточенні;
- адекватно реагувати на емоційний стан іншої людини;
- прийомам знаходження спільних рішень у конфліктних ситуаціях;
- прийомам ініціативного встановлення контактів з різними людьми (однолітками, старшими дітьми, дорослими, літніми людьми тощо).

Розвивальні завдання:

- дрібну моторику рук;
- здатність усвідомлювати та адекватно виражати власні емоції;
- власну адекватну самооцінку;
- емпатію, як здатність розуміти емоційний стан іншої людини та вміння співчувати іншим людям.

Виховні завдання:

- самоусвідомлювати «Я» та «Ми» (доброзичливе ставлення до оточення);
- повагу до стану та інтересів інших;
- бажання взаємодіяти з іншими.

Організаційно-психотерапевтичні завдання:

- забезпечувати умови для зняття надмірного емоційного напруження, скутості, збудження та тривожності;
- сприяти:
- вдосконаленню конструктивної поведінки вихованців;
- ауторелаксації вихованців, навчити їх знімати психом'язове напруження;
- розвитку пам'яті, мислення, зосередженості, уяви, стійкості та концентрації уваги;
- розвитку комунікабельності;
- поширенню знань про навколишній світ;
- збагаченню активного словникового запасу вихованців.

Заняття проводяться двічі на тиждень. Тривалість заняття – 2 академічні години. Загальний обсяг річного курсу – 144 години.

Рекомендована кількість дітей у групі – 10 осіб. Особливості кожної дитини визначають за допомогою діагностування. Тести, бесіди, спостереження мають визначити стан емоційно-вольової, пізнавальної та комунікативної сфер особистості дитини.

Основні засоби сприяння психоемоційному розвитку дитини на заняттях:

- етичні бесіди;
- читання книжок;
- слухання музики різного характеру;
- емоційні розповіді (зміни сюжетної лінії);
- впізнавання та зміни стану за піктограмами;
- пантоміма, мімічні вправи;
- групове інсценування типових станів та ситуацій (контрастні сюжети, музичний супровід, художні ілюстрації);
- сумісні дії (від проектування до оцінювання результату справи);
- м'язове розслаблення та рухова активність та розкутість;
- рухливі ігри, фізичні та дихальні вправи;
- художні практики (малювання, ліплення з пластиліну, глини, тіста, виготовлення аплікацій, колажів тощо);
- яскраві події в групі за участю батьків або гостей (реальних чи віртуальних);
- створення загального сприятливого емоційного клімату в групі.

Кожне заняття проводиться в ігровій формі з використанням різних видів та форм мистецтва. Прагнення дітей до участі у житті дорослих і потребу в спілкуванні з ровесниками реалізують через ігрові ролі та сюжети ігор.

Структура тренінгових занять

1. Вступний ритуал вітання, що налаштовує дітей на емоційну релаксацію, ігрове спілкування та оптимістичну рефлексію.
2. Ігрова розминка у контексті рухового змісту заняття.
3. Основна частина заняття: діагностично-проективна бесіда, вправи (групові, парні або індивідуальні), рольова гра (з коментарем або самооцінкою та рейтингом успішності).
4. Релаксація (вправи для розслаблення м'язів, домашні завдання).
5. Ритуал прощання до наступної зустрічі.

Ритуали вітання та прощання покликані згуртувати дітей у групі, викликати соціальні почуття єдності та сформувані комунікативні навички. Основним ефектом ритуалу є гармонія між біологічними та психологічними ритмами, націлювання малят на певні дії, бадьорий початок діяльності, а також на позитивне завершення діяльності. Подаємо зміст програми

«Весела карусель» (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст програми «Весела карусель»

Модулі програми	Підрозділи програми		
	Завдання	Засоби формування	Форми організації
Я та моє тіло	Здолати замкненість, пасивність, скутість дитини; сприяти її руховій розкутості	М'язове розслаблення та рухова активність; рухливі ігри, вправи, етюди; фізичні та дихальні вправи (під музику)	Розминки й танцювальні імпровізації (тематичні) на заняттях і вдома. Тренінг релаксації та саморегуляції
Я та моя мова	Розвивати мову жестів, міміки та пантоміміки	Упізнавання стану за піктограмами; бесіди-загадки «Як спілкуватися без слів»: пантоміми та мімічні вправи; інсценування типових станів	Вправи: «Іноземець», «Через скло», «Покажи казку», «Зіпсований телефон», «Дзеркало». Етюди та рольові ігри
Я та мої емоції	Ознайомитись з емоціями людини (власними й інших людей); формувати вміння адекватно виражати власні емоції	Емоційні розповіді (зміни сюжетної лінії). Художні практики з музичним супроводом (Музика та емоції). Пізнавання змін настрою (з піктограмами)	Вправи: «Мімічна гімнастика». Ігри-загадки: «Відгадай настрій». Етюди: «Малюємо настрій». Рольові ігри: «Малюємо музику». Вдома: «Щоденник настрою»
Я та Я	Розвивати увагу дитини до власних почуттів та переживань	Етичні бесіди: «За що мене можна похвалити (любити)?», «За що мене можна посварити?». Тести-спостереження (самооцінка)	Бесіди-загадки (тематичні). Вправи: «Хто я?». Етюди: «Я в різному оточенні: в сім'ї, в минулому, зараз» тощо
Я та інші	Формувати розуміння індивідуальності інших людей. Формувати навички спільної діяльності, доброзичливе ставлення до успіху в інших	Етичні бесіди: «Людські якості, що сприяють і допомагають у спілкуванні». Інсценування ситуацій; сумісні дії (від проектування до оцінювання результату справи)	Рольові ігри: «Поводир», «Нові знайомства». Спільна творчість: малювання, ліплення, складання казки, «мандрівка», «виробництво» тощо
Я та моя сім'я	Сприяти розумінню відношень усередині сім'ї. Формувати толерантне відношення до членів родини; сприяти розумінню себе як повноправного, прийнятого і люблячого члена сім'ї	Тести-малюнки «Моя сім'я». Групове інсценування (контрастні сюжети, музичний супровід, художні ілюстрації)	Рольові ігри: «Домашній фотоальбом» (обговорення персонажів: їх настрій, вираз облич тощо). Створення нових «життєвих сюжетів» про людей з оточення

Завдяки такому комплексу педагогічних дій та їх системності ми досягаємо поставленої мети – допомагаємо обдарованим дошкільникам віднайти баланс (узгодженість) між життєво необхідними знаннями, вміннями та навичками, особистими потребами, інтересами, бажаннями, прагненнями, планами тощо.

Важлива умова успіху у вихованні дітей – це нерозривний зв'язок між суспільним та сімейним вихованням, взаємодія вчителя та батьків. Для того, щоб діяльність з дітьми мала результативність, виникла ідея залучення батьків до співпраці. Як складовими навчальної програми «Весела карусель» нами розроблено спільні тренінгові заняття для дітей та батьків,

де сім'я вчиться взаємодіяти та чути потреби дитини. На тренінгах з батьками широко використовуються арт-методи. Батьки отримують зворотний зв'язок від дітей та інших батьків, рефлексують та усвідомлюють, над якими питаннями виховання і розвитку дитини необхідно ретельніше працювати у сім'ї, які моделі поведінки дорослих з дітьми ефективні, а які – ні.

Традиції – це те, що дає нам почуття спільності, цілісності, впевненості. У гуртку «Весела карусель» є власні традиційні свята: новорічне свято «Новорічні каруселі»; свято до 8 березня; випускне свято «Наше дитинство найкраща пора» тощо. Психічно здорова людина – щаслива людина, яка живе в гармонії з собою, любить навколишній світ, людей та творчо реалізує здібності та обдарованість.

Специфіка діяльності з дошкільниками не передбачає змагань, конкурсів, але повинна мати у своєму складі творчу діяльність кожної дитини її самовираження через творчу діяльність. Серед досягнень можна назвати доробки наших гуртківців, які вони зі задоволенням зберігають у власних портфоліо, що формуються у гуртку за рік навчання. Два рази на рік ми проводимо виставки робіт гуртківців «Веселої каруселі». На випускному святі діти та батьки мають можливість презентувати власні портфоліо робіт та отримати дипломи і медалі про навчання і розвиток упродовж року.

Якщо аналізувати розвиток дошкільників за рік навчання у гуртку «Весела карусель», то чітко прослідковуються позитивні зміни в емоційній сфері, а саме: діти з тривожних стають впевненими та спокійними, з гіперактивних – виваженими та стриманими, з мовчазних – безпосередніми, з агресивних – доброзичливими, а із замкнених – ініціативними комунікаторами.

Таким чином, необхідно зупинитися на позитивній динаміці деяких показників поведінки дитини.

За напрямом емоційного розвитку можна орієнтуватися на показники, за яких дитина:

- переважно має оптимістичне самопочуття, гарний настрій;
- орієнтується в основних емоціях, називає кожну;
- розуміє власний емоційний стан та стан інших;
- адекватно реагує на життєві події, ситуації;
- усвідомлює та може пояснити словами, що спричиняє певну емоцію;
- вміє стримувати негативні емоції, контролювати власні почуття;
- знає, як позитивні та негативні переживання впливають на стан та настрій людей;
- сприйнятлива до переживань інших, емпатійна, вносить корективи у власну поведінку

відповідно до настрою оточення, намагається бути емоційно суголосною з іншими.

За напрямом соціального розвитку можна орієнтуватися на показники, за яких дитина:

- швидко звикає до нових умов життя, добре орієнтується у новому середовищі, пристосовується до його вимог, конструктивно впливає на інших;
- довіряє знайомим дорослим, вільно з ними спілкується, за потреби звертається за допомогою;
- налагоджує дружні відношення з однолітками;
- намагається визначати власний статус серед однолітків, демонструє власні вміння;
- узгоджує дії з партнерами у спільній діяльності, вміє домовлятися, укладати угоди, виходити з конфлікту з меншими затратами зусиль, поводить мирнолюбно;
- поводить відповідально, може обґрунтувати власні рішення та вчинки;
- знає межі соціально схвальної, прийнятної та неприйнятної поведінки;
- виважено контактує з незнайомими людьми та обережно ставиться до їхніх пропозицій, утримується від спілкування з «чужими» без дозволу рідних та близьких.

За напрямом морального розвитку можна орієнтуватися на показники, за яких дитина:

- знає головні правила моральної поведінки та намагається дотримуватися їх;
- розділяє добро та зло, може дати оцінку відповідним вчинкам (власним та інших людей);
- толерантна щодо несхожості інших людей, визнає та поважає схожі та відмінні риси людей;

- поводитися чесно та правдиво щодо інших;
- ініціює допомогу та підтримку тих, хто цього потребує, намагається захистити менших та слабших за себе;
- поводитися безкорисливо, не розраховує на схвалення морального вчинку авторитетними людьми;
- виявляє турботу про інших, прагне бути корисною для оточення, намагається втішити, заспокоїти;
- вчиняє справедливо, совісно не лише за присутності дорослих, а й за відсутності контролю з їхнього боку;
- схильна до самопокладання відповідальності за когось/щось;
- намагається утримуватися від ревнощів, помсти, жадібності, заздрощів, зловтіхи, прагнення домінувати над кимось.

Отже, виховання емоційно зрілої особистості, її переживань та почуттів, починаючи з перших років життя, залишається важливим педагогічним завданням, оскільки емоційне ставлення до навколишнього світу зумовлює цілі, для досягнення яких буде використано набуті дитиною знання та вміння. Період дошкільного дитинства вважають «золотим віком» емоційного життя. Протягом перших 6 років закладається основа розвитку емоційно-почуттєвої сфери людини, що є запорукою її нормального психічного розвитку, гарантією зростання гармонійної особистості.

Таким чином, важливо розвивати емоційний інтелект у дошкільному віці, оскільки він є базою, що гарантує адаптивний розвиток дитини перед вступом на навчання у ЗНЗ, і запорукою нормальної соціалізації у подальшому житті.

Використані літературні джерела

1. Кошелева А. Д. Проблема емоціонального світовідчуття дитини [Текст] / А. Д. Кошелева // Психолог в дитячому саду. – 2000. – № 2–3.
1. Соціально-емоційний розвиток дитини в дошкільному періоді [Текст] // Матеріали міжнародного семінару. – СПб. : РГПУ ім. А. І. Герцена, 1999.
2. Копытин А. И. Основы арт-терапии [Текст] / А. И. Копытина. – СПб., 1999.
3. Практикум арт-терапии [Текст] / под ред. А. И. Копытина. – СПб. : Питер, 2001. – 448 с.: ил. – (Серія: «Практикум по психологии»).
4. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості [Текст] / О. Л. Кононко. – Київ, 1998. – 255 с.
5. Дудкевич Т. В. Дошкільна психологія [Текст] : навч. посіб. / Т. В. Дудкевич. – Київ : Центр навчальної літератури, 2007. – 391 с.
6. Люблінська Г. О. Дитяча психологія [Текст] / Г. О. Люблінська. – Київ : Вища школа, 1974. – С. 257–279.
7. Павелків Р. В., Цигалко О. П. Дитяча психологія [Текст] : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигалко. – Київ : Академвидав, 2008 – 432 с. (Алма-матер.)
8. Вальдамірова О. П. Емоційна сфера дошкільника та її корекція [Текст] // Освіта Донбасу. – 2003. – № 4. – С. 61–66.
9. Хухлаєва В. О. Практические материалы для работы с детьми 3–9 років [Текст] / В. О. Хухлаєв. – М. : Генезис, 2005. – 175 с.
10. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [Текст]. – Київ : Світоч, 2009.
11. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» [Текст]. – Тернопіль : Мандрівець, 2013.
12. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи [Текст] // Збірник методичних матеріалів. – Тернопіль : Мандрівець, 2011.

Bibliography

1. Kosheleva A. D. Problema emotsionalnogo svitovidchuttia dytyny [Tekst] / A. D. Kosheleva // Psykholoh v dytiachomu sadu. – 2000. – № 2–3.
2. Sotsialno-emotsiyni rozvytok dytyny v doshkilnomu periodi [Tekst] // Materialy mizhnarodnoho seminaru. – SPb. : RHPU im. A. Y. Hertseny, 1999.
3. Kopytyn A. Y. Osnovy art-terapyu [Tekst] / A. Y. Kopytyna. – SPb., 1999.
4. Praktykum art-terapyu [Tekst] / pod red. A. Y. Kopytyna. – SPb. : Pyter, 2001. – 448 s.: yl. – (Seryia: «Praktykum po psykholohyy»).
5. Kononko O. L. Sotsialno-emotsiyni rozvytok osobystosti [Tekst] / O. L. Kononko. – Kyiv, 1998. – 255 s.
6. Dudkevych T. V. Doshkilna psykholohiia [Tekst] : navch. posib. / T. V. Dudkevych. – Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury, 2007. – 391 s.
7. Liublinska H. O. Dytiacha psykholohiia [Tekst] / H. O. Liublinska. – Kyiv : Vyshcha shkola, 1974. – S. 257–279.
8. Pavelkiv R. V., Tsyhykalo O. P. Dytiacha psykholohiia [Tekst] : navch. posib. / R. V. Pavelkiv, O. P. Tsyhalko. – Kyiv : Akademydav, 2008 – 432 s. (Alma-mater.)
9. Valdamirova O. P. Emotsiina sfera doshkilnyka ta yii korektsiia [Tekst] // Osvita Donbasu. – 2003. – № 4. – S. 61–66.
10. Khukhlaeva V. O. Praktycheskye materyaly dlia raboty s detmy 3–9 rokiv [Tekst] / V. O. Khukhlaeva. – M. : Henezys, 2005. – 175 s.
11. Bazova prohrama rozvytku dytyny doshkilnogo viku «Ya u Sviti» [Tekst]. – Kyiv : Svitoch, 2009.
12. Prohrama rozvytku ditei starshoho doshkilnogo viku «Vpevnennyi start» [Tekst]. – Ternopil : Mandrivets, 2013.
13. Obov'yazkova osvita ditei starshoho doshkilnogo viku: formy zdobuttia, orhanizatsiia i zmist roboty [Tekst] // Zbirnyk metodychnykh materialiv. – Ternopil : Mandrivets, 2011.

Козігора Марія,

м. Луцьк, Україна

УДК 37.015.311:373.3.091

**ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВМІНЬ І НАВИЧОК
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Формирование интеллектуальных умений и навыков у школьников происходит в процессе усвоения знаний и не сводится к накоплению определенного их объема. Процесс получения знаний и качественное их углубление является фактором умственного воспитания только тогда, когда знания становятся личными убеждениями, духовным богатством человека.

Ключевые слова: интеллект, интеллектуальное развитие, младший школьник, умения, начальное образование, развивающее обучение.

The formation of intellectual skills in pupils is in the process of learning and is not limited to the accumulation of a certain amount. The process of gaining knowledge and its quality is a factor in deepening their mental education only when knowledge becomes personal beliefs, spiritual riches of the human.

Key words: intelligence, intellectual development, a junior pupil, skills, primary education, developing education.

Серед учених існувало дві думки відносно інтелекту. Згідно з *першою* думкою, інтелект – це спадкова риса, а отже людина народжується розумною або ні. Відповідно до *другої* точки зору, інтелект пов'язано зі швидкістю сприйняття або реагування на зовнішні стимули. Сьогодні більшість психологів погоджуються з визначенням інтелекту, як здатності особистості адаптуватися до навколишнього середовища.